

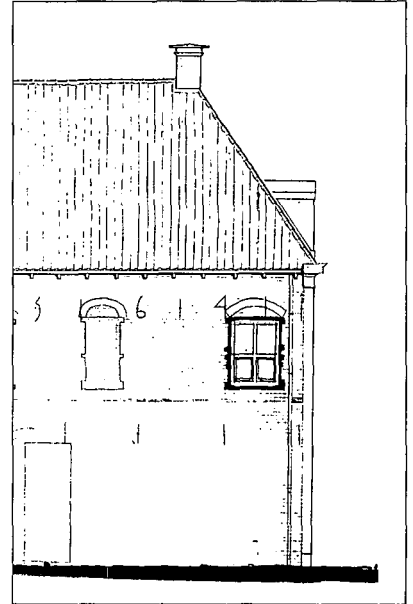
Vervangende nieuwbouw in Friese stads- en dorpsgezichten

Op zoek naar verantwoorde nieuwe architectuur in het noordelijk kustgebied van 'It Heitelân' reis ik naar *Dokkum*. Daar word ik al meteen aangenaam getroffen door het gave, sfeervolle centrum, waar de bebouwing aan de *Zijl* (met gracht) culmineert in het deftige en langgerekte raadhuis uit de achttiende en negentiende eeuw, met zijn fraaie rococo-raadzaal. Het stratenpatroon van de 'Dokkum'-kaart van *Blaeu* uit 1649 is volledig bewaard gebleven.

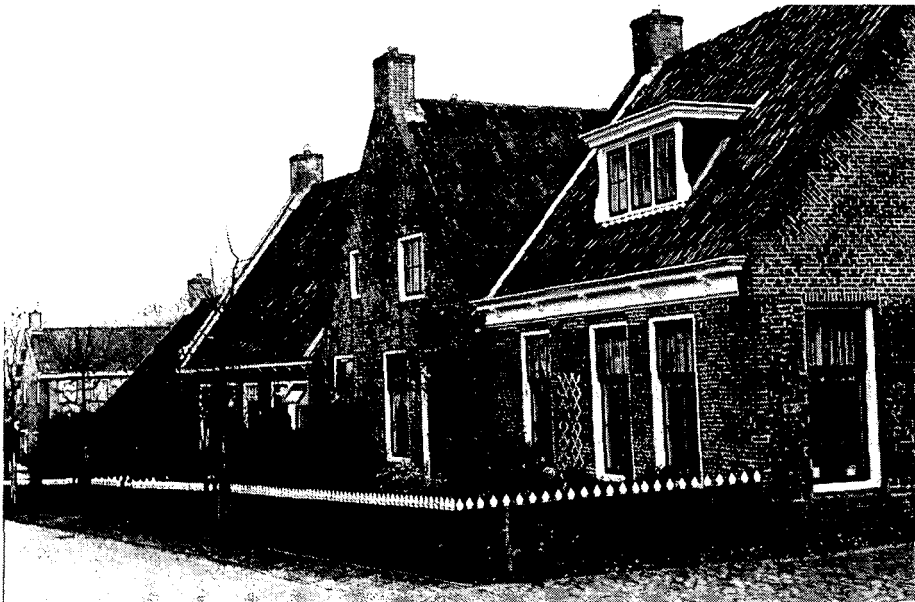
Men waant zich terug in oude tijden, ook door de fraaie oude straatwanden. Lopend in de richting van de Ned. Herv. kerk, die in 1965-'68 gerestaureerd werd (gothiek uit de vijftiende eeuw) wordt mijn oog plotseling getroffen door een ander opgeknappt bouwwerk, het pand *Kerkstraat 2*. Dichtgemetselde vensters in de lange wand opzij werden tijdens de restauratie weer geopend, en voorzien van sobere houten kruisvensters, maar met eigentijdse glasvullingen in plaats van teruggerestaureerd glas in lood.

Broor Adema en de stads- en dorpsvernieuwing

In zijn bureau voor architectuur en woonomgeving praat ik met *Broor S. Adema*, een getogen en bevlogen Dokkumer over oude en nieuwe architectuur in noord-Friesland. Hij maakt deel uit van de Friese commissie van de Bond Heemschut. Een belangrijk werkerterrein van Adema en zijn medewerkers is de sinds 1972 te *Dokkum* en omgeving opgekomen stads- en dorpsvernieuwing. Adema stelt vast: 'Als architectenbureau ben je bezig met facetten uit de hele

Detail van de restauratie-tekening van Broor Adema van pand 1 Kerkstraat 2 uit 1564 in Dokkum.

Gerestaureerde dorpswoningen in Ee. (foto E. Jans)

Jaartalankers in deze zijmuur verdragen het bouwjaar: 1564. *Broor Adema*, de uitvoerend architect, heeft bewust niet willen 'terugrestaureren': toch vertelt ook deze aanpak genoeg over de bouwgeschiedenis van dit voormalig adellijk huis. De korte bepleisterde gevel aan de straat, in 19de eeuwse trant, de goed-gedetailleerde gootlijst en de dakkapel wijzen erop, dat hier een bouwfase uit de jaren 1850-1870 werd opgefrist. Ook de T-ramen duiden daarop.

maatschappij. Ik ben bezig met de herinrichting van een deel van het oude stadscentrum van Dokkum. Daarbij krijg ik onder andere te maken met parkeer- en milieuproblematiek'.

Omdat de nieuwe huizen moeten passen in de omgeving, verdiept dit Dokkums architectenbureau zich in de lokale geschiedenis. Aan de *Wortelhaven* in *Dokkum* realiseerde Broor Adema geslaagde vervangende nieuwbouw in en naast oudere

bebouwing. De detaillering is kleinschalig, maar wél van deze tijd. Adema bouwt geen anachronismen, maar houdt goed rekening met maatverhoudingen, schaal en sfeer.

Bij de *Wortelhaven* is oud en nieuw zelfs geïntegreerd in een bejaardentehuis nieuwe stijl, een geslaagde symbiose!

Beschermen of saneren

Binnen de provincie Friesland heeft het dagelijks werk van architectenbureau Adema te maken met het werken in de kernen. Daarbij gaat het zowel om beschermde dorpsgezichten als om kernen waarin gesaneerd mag worden.

Veel daarvan speelt zich ten noorden van Dokkum af, in de dorpen van de Friese zeelei. *Oostdongeradeel* kent *Metslawier* (kerk en toren uit 1776) en *Ee* als beschermde dorpsgezichten, terwijl *Anjum* in *Ferwerderadeel* werd aangewezen als te saneren dorp, met veel vervangende nieuwbouw (mislukte opzet).

In *Westdongeradeel* werden bijna geen beschermde dorpsgezichten aangewezen, afgezien van *Holwerd* en de gerestaureerde vissershuisjes van *Moddergat*. *Schaefer* en *Van Dam* hebben zich landelijk sterk gemaakt voor het leefbaar houden van dorpskernen: dit is van groot econo-

misch en demografisch belang. De 'Ferieniging Lytse Doarpen' zet zich in voor de toekomst van de Friese kleine dorpen, ook op de zeelei. Vervangende nieuwbouw is niet altijd subsidiabel en op die manier vallen er storende gaten na de sloop van krotten bij de oude dorpskerkjes. In de buurt van Dokkum projecteert Adema op dit moment een straatje met woningen in een oude dorpsboerderij. Een geslaagd experiment!

Lelijke bebouwing

Dat je naast goede oplossingen vaak ook lelijke nieuwbouw ziet, bleek tijdens onze rit langs en door kleine Friese dorpen ten noorden van Dokkum. Er is soms sprake van 'rammelende' bebouwing. *Anjum* ziet er wat dat betreft sfeerloos en verknijpt uit. Extra subsidie leidt vaak tot nostalgi-

Misplaatste renovatie van dorpswoning in Anjum. (foto E. Jans)

sche nieuwbouw, waarbij kitsch levensgroot de kop opsteekt.

Voorop moet blijven staan de esthetische kwaliteit van oude en nieuwe architectuur in de noord-Friese dorpen. *S.J. van der Molen* schreef in 1940 over het eigen karakter van de Friese dorpswoning: 'De Friese topgevel bezit een kloek silhouet. Krachtig rijst de gevel omhoog; het vlak ervan wordt niet zelden verlevendigd door richels of vlechtingen van rode en gele steen, terwijl een enkel goed geplaatst anker sierend werkt. Luiken sluiten de vensters des avonds af en dan straalt alleen het uigesneden hart, de zeester of de tulp een weinig licht naar buiten.'

Ee

Ee mag gelden als een geslaagd voorbeeld van een beschermd dorpsgezicht: hoe het wél kan!

In de muur van een oude dorpswoning zijn nog kloostermoppen (van een gesloopt kerkje?) terug te vinden; hekjes in oude stijl sieren de

voortuintjes. In een bochtig straatje, 'Omgong' geheten – bij het dorpskerkje van *Ee* – restaureerde Broor Adema een laat-19de eeuwse dorpswoning, voorbeeld van 'zachte' restauratie. Als schril contrast mag dan gelden het bedorven dorp *Anjum*, waar o.m. een Duitse huiseigenaar zijn woning wit aanraapte en van kitscherige vensters voorzag.

Men kan zich afvragen of Ferwerderadeel het werkgelegenheidspotje wel verantwoord besteed heeft!

De procedure met het *Nationaal Restauratiefonds* lijkt een verslechterring t.o.v. oudere regelingen, waarin de Rijksdienst voor de Monumentenzorg behoorlijk meedraaide. Er worden monumenten over de kling gegaagd, omdat de mensen niet meer durven: de betaling gaat te traag. De Rijksoverheid had meer grip op de financieel-technische aspecten.

Ee heeft het gered, een beetje nostalgie, maar met behoud van het eigen dorpskarakter. *Anjum* daarentegen is verprutst door het tweesporenbeleid. Vooral het straatje bij de kerk is een voorbeeld hoe het *niet* moet: veel te harde en slecht gedetailleerde of zelfs kitscherige vervangende nieuwbouw, grof en ongenuanceerd. Daarentegen is *Metslawier* gaaf gebleven bij de aanpak van de dorpskern. De restauraties zijn er geslaagd.

De kern van Blija

Architect Adema stelde een boekwerkje samen over de kern van het noordfriese dorp *Blija*, in opdracht van het gemeentebestuur van Ferwerderadeel, in 1990.

De structuur van dit dorp wordt in hoofdzaak bepaald door een vijftal

Doorkijkje in *Metslawier*. (foto E. Jans)

Verstoord dorpsstraatje in Anjum. (foto E. Jans)

wegen richting kerk. De oudste delen liggen ten noorden van dit bedehuis. Het centrale gebied rond kerk en oudste deel van deze nederzetting is beeldbepalend.

Een geïntegreerde, stedenbouwkundig en ruimtelijk verantwoorde aanpak van dit gegeven leidt tot een afwisselende ervaringswereld. Het is de bedoeling van architectenbureau Adema de oude 'haven' als vijver met 'kade' weer terug te brengen in het dorpscentrum. Het kerkgebouw van *Blija* stamt uit de zestiende eeuw, terwijl de toren veel jonger is.

De 'Stichting dorpsherstel Ferwerderadeel' werkte aan dit uitstekende plan mee. De Bond Heemschut hoopt dat het werkelijkheid zal worden! Ook al kan men de bouw in Friesland's noordelijke dorpen omschrijven als 'hoe men bouwt, dikwijls goed, dikwijls fout' niemand kan zich onttrekken aan de charme en sfeer van deze verstilde nederzettingen, waar het goed wonen is. Laten hoge en lage overheden ervan doordrongen raken, dat een juiste dosering van oud en nieuw de 'duizend vreugden' van het prachtige land der Friezen ten goede zal komen. □

Jaarverslag verschenen

Vorige maand kwam het Jaarverslag over 1990 van de Bond Heemschut gereed. Het is bondig geschreven en overzichtelijk – met illustraties – samengesteld. Geïnteresseerden kunnen het gratis aanvragen via tel. 020-6225292